

NORMELE ORTOEPICE – AUXILIARE SINTACTICE. APROPO DE SUBIECTUL RELUAT

O descriere riguroasă a sintaxei subiectului dublu sau reluat nu se poate face fără studiul intonației și al accentului de intensitate, al repetiției, al elipsei sau subînțelegerii unor structuri gramaticale și al contextului psihosocial în care a fost exprimat.

Deși orice gramatică, fie că este istorică sau normativă, tradițională sau neotradițională, structuralistă sau generativă etc. se ocupă, mai mult sau mai puțin, de aspectele limbii vorbite integrate unui stil oral, totuși o disciplină anume a limbii trebuie să aibă drept obiect de studiu fonetica, vocabularul, morfologia și sintaxa, specifice acestui așa-zis stil: gramatica limbii vorbite.

Latinii aveau o *grammatica* pentru nivelul istoric, care fixa regulile pentru orice context; aveau *retorica* pentru vorbirea în situații anume; și aveau *dialectica* pentru vorbirea coerentă în general, despre orice, însă aplicată, dat fiind că era normativă, mai ales la discuțiile filosofice și științifice, adică la întrebarea limbajului în căutarea adevărului.

Retorica este disciplina căreia românii îi dădeau importanța cuvenită, fiind o știință în care aspecte ale limbii vorbite (accentul și intonația, repetiția și elipsa, subînțelegerea unor construcții sau pauza în vorbire), asociate cu gestică, mimica și contextul psihosocial constituie mijloace orale, specifice de transmitere a mesajelor coocurente stărilor de afectivitate exprimate.

Ca atare, instanța locutivă trebuie să facă apel la unul din cele trei stiluri (*tria genera*): a) sublim (*genus grande*, stil elevat în vorbire); b) simplu (*genus tenue*, stil neornat, voit eliptic pentru a transmite stări afective grave precum: tristețea, mânia, ura etc.); c) mediu (*genus medium*, stil moderat în ceea ce privește elevația în vorbire).

Instanța locutivă antică, dar și cea actuală, exprimă o anumită intenție comunicativă. Este, în general, de acceptat faptul că locutorul unui discurs, pe lângă *intențiile comunicative locale* sau *particulare* pe care le are în vedere pentru fiecare din enunțurile pe care le produce, are și o *intenție comunicativă globală* (conform gramaticii generative) pentru discursul său luat ca întreg, chiar dacă, în ultimă instanță, acesta este reductibil la unitatea (enunțul) sau la suma de unități inferioare care îl compun (conform gramaticii structuraliste).

Astfel, reluarea afectivă a subiectului (exprimat sau inclus) prezintă diverse tipuri în ce privește conținutul semantic. Astfel, reluarea afectivă poate să exprime: a) amenințarea: *Vine el tata acasă*; b) convingerea: *Știe el tata*; c) speranța: *După vreme rea, va fi el cerul înnorat și senin*; d) concesiunea: *Se ostenesec ei pescarii, dar nu prind peștișorul de aur*.

Se poate dovedi că elementele subiectului reluat nu sunt termeni consecutivi (ca în cazul ordonării numeralelor naturale), ci sunt termeni concordanți, respectiv succesori, a căror simetrie formală nu conduce și la o coincidență sau o identitate a semnificațiilor; niciun termen al subiectului reluat nu este reluat în sine (gratuit), ci în virtutea unor noi valori de semnificație. Importanța utilizării nominativului în limba română este confirmată de tradiția gramaticii latine, care consideră acest caz ca o formă cu funcție sintactică majoră între *casus recti*, între cazurile care nu pot avea statut de complement. Nominativul domină, ca subiect sintactic, toate tipurile de frază non-exclamative, fie enunțative, fie interogative. O demonstrează construcțiile eliptice de predicat, alcătuite dintr-un șir de substantive în nominativ cu funcția de subiect: *Clamor senatus, querelae, preces, socer ad pedes abiectus* (*Strigătul senatului, plânsetele, rugămintele, socrul aruncat la picioare*) sau dese construcții în care verbul copulativ era suprimat: *Ars longa, vita brevis* (*Arta [este] lungă, viața [este] scurtă*); *Doctus cum libro* (*[Este] savant cu cartea [în mână]*).

Rolul sintactic al combinației *pauză–intonație* constă în semnalizarea felului cum trebuie legat subiectul reluat de propoziție, mai ales când simpla prezență a acestuia poate sugera diverse funcții sintactice. În felul acesta, accentuarea corectă a cuvintelor însoțită de pauzele potrivite este indispensabilă pentru înțelegerea textului: o accentuare într-un anumit mod și o intonație specifică trimit la o anumită funcție sintactică, nu la alta.

Cu ajutorul intonației se pot exprima cele mai variate stări afective. În ceea ce privește subiectul și, respectiv, apozitia, distingem două tipuri de intonație, după felul cum este pronunțat fiecare cuvânt în raport cu celelalte componente ale propoziției, considerate de noi unități independente, într-o construcție anterioară. *Vine el, [vine] tata acasă [și te va pedepsi el]*.

Pauza are rol distinctiv când opune două microstructuri formate din aproximativ aceleași elemente. Împreună cu linia melodică, pauza contribuie la diferențierea acestor structuri:

(a) *Vine el tata acasă* (intonația celor două subiecte este monotonă, deoarece mai reliefat prin pronunțare este verbul; accentul se pune, astfel, pe acțiunea al cărei efect este suspendat temporar, iar gestica și privirea amenințătoare a locutorului completează mesajul transmis prin cuvinte);

(b) *Vine el, tata, acasă* (atributele apozitionale se rostesc, de obicei, cu o intonație mai coborâtă decât a întregii propoziții din care fac parte, reliefează, prin complinirea atributivă, subiectul care trebuie să ia decizia necesară, în funcție de ceea ce va considera el necesar, iar lungimea mai mare a pauzelor trimite spre un tempo încetinit și o amenințare diminuată.)

Intonația¹ joacă un rol mai pronunțat decât pauza după subiectul lexical și trimite la două construcții asemănătoare în care predicatul nu s-a mai repetat: *Vine el [vine] tata acasă*. Rostite cu pauză, cele două subiecte nu mai constituie o sin-

¹„Între accentul de intensitate și înălțimea vocii trebuie să fie o strânsă legătură. Cuvântul accentuat are în curba intonației o înălțime mai mare” (Stati 1967, p. 129).

gură structură, pauza are rol distinctiv. De altfel, pauza are rol sintactic, deoarece „ține locul” predicatului în enunțuri ca: *Eu am cumpărat pere, tu mere*. Astfel de construcții rezultă din nevoia de concizie, de scurtare a vorbirii, corelată cu nevoia de a exprima anumite nuanțe afective. Se obțin construcții noi, care îmbogățesc posibilitățile limbii de a reda gândirea (principiu al gramaticii generative), dând limbii o mai mare putere de expresivitate.

Oricare parte a propoziției poate lipsi, fie predicate cu conținuturi diferite: *Iarna* [ne dăm] *pe gheață și* [mergem] *la săniuş*, fie predicate cu același conținut: *Pe brumă* [umblă] *descult, pe rouă* [umblă] *încălțat* sau *Iarna* [își face] *car, iar vara* [își face] *sanie*. Pentru reliefaarea clară a subiectului trebuie făcută distincția între elipsă și subînțelegere. Astfel, dacă locutorul dorește să evite repetiția, atunci el nu mai repetă unele elemente enunțate în aceeași construcție și avem de a face cu o subînțelegere, nu cu o elipsă: *Vine el*, [vine] *tata acasă*.

Construcțiile cu subiect reluat ajută la delimitarea elipselor de subînțelegere, deoarece, în prima circumstanță gramaticală, cuvintele omise pot fi completate, de obicei, cu aproximație, spre deosebire de cea de-a doua, unde predicatul poate fi completat cu precizie. În genere, elipsa sau subînțelegerea se caracterizează printr-un puternic element afectiv, o întreagă situație putând fi exprimată printr-o serie de cuvinte care, aparent, dau impresia că sunt „neînchegate” logic în propoziție, într-o înlănțuire gramaticală: *Vine el* [cum vine] *apa la moară*. În acest caz se elimină ceea ce este mai puțin important, elipsa sau subînțelegerea predicatului creează o atmosferă de rapiditate, de încordare în desfășurarea ei. Prin introducerea verbelor se poate dovedi că acestea nu sunt centre gramaticale, dar uneori pot deveni centre semantice ale construcțiilor respective.

Un tip de elipsă cu puternice elemente afective este suspensia, adică întreruperea voită a comunicării, când restul poate și este preferabil să fie subînțeles de către conlocutor sau când vorbitorul caută anumite cuvinte, și acestuia nu-i convine să-și îmbrace gândurile în cuvintele pe care le are în minte în acel moment, iar mimica și gestică pot suplini cu succes elemente suspendate: *Vine el* [vine] *tata acasă* [am să spun totul despre tine]. Astfel de construcții sunt obținute prin două mijloace specifice limbii vorbite: subînțelegerea predicatului și suspensia unei întregi propoziții, construcțiile omise fiind înlocuite de intonație, gestică și mimică potrivite.

În concluzie, majoritatea propozițiilor cu așa-zisul subiect dublu sau reluat sunt, de fapt, construcții specifice limbii vorbite, unde concomitent au acționat suprimarea predicatului, subînțeles într-o frază în care era repetat același predicat în propoziții succesive, și suspendarea unor construcții devenite apendice prin înlocuirea cu mijloacele orale specifice, fie predicatul unei propoziții principale: *Vine ea* [vine] *iarna*, fie predicatul unei propoziții modale: *Are să-l certe el*, [cum îl ceartă] *preoteasa pe popă*, substituită într-o etapă intermediară printr-un complement de mod comparativ: *Are să-l certe el ca preoteasa pe popă*; devenit un dublant al subiectului prim prin omiterea lui *ca*, adverb de mod: *Are să-l certe el preoteasa pe popă*.

În sprijinul subînțelegerii predicatului în astfel de construcții putem invoca teza monosubordonării sintactice, aici a monosubordonării predicatului printr-un singur

relatem față de un singur subiect, nu față de un subiect „dublu”, fapt care ar solicita prezența în frază a unei duble realizări predicative.

Susținem, pe de altă parte, că interpretarea subiectului de pe poziția a doua ca „reluat” ar presupune prezența unui al doilea subiect cu categorii gramaticale identice primului, inclusiv genul, ceea ce nu se întâmplă în construcții de tipul: *Are să-l certe el preoteasa pe popă; Ne-a venit el apă la moară; Las' c-a pățit-o el hoții*. În fraza reconstituită *Are să-l certe el, [cum îl ceartă] preoteasa pe popă*, raportul dintre cele două propoziții este de subordonare.

În majoritatea acestor circumstanțe gramaticale, subordonata modală comparativă nu apare în forma ei completă (= „saturată”), ci într-o variantă „comprimată”, „sublimată”, rezultat al eliminării unor elemente menționate anterior, elemente ce pot fi deduse sau subînțelese².

Prin analogie cu subînțelegerea predicatului din subordonatele comparative, se pot reconstitui, prin subînțelegerea celui de al doilea predicat, frazele inițiale de tipul: *Vine el, [vine] tata acasă*, cu precizarea că raportul dintre cele două propoziții este juxtapunerea, amândouă fiind principale.

Concluzii

1. O analiză nuanțată a sintaxei subiectului dublu sau reluat nu se poate face fără studiul intonației și al accentului de intensitate, al repetiției, al elipsei sau al subînțelegerii unor structuri gramaticale și fără analiza contextului psihosocial în care a fost exprimat.

2. O disciplină anume a limbii trebuie să aibă drept obiect de studiu fonetica, vocabularul, morfologia și sintaxa specifice așa-zisului stil oral.

3. Interpretarea subiectului de pe poziția a doua ca „reluat” ar presupune prezența unui al doilea subiect cu categorii gramaticale identice primului, inclusiv genul, ceea ce nu se întâmplă în anumite circumstanțe gramaticale.

4. În astfel de situații gramaticale a acționat fie suprimarea unui predicat identic exprimat în două propoziții principale, fie eliminarea unui predicat reluat într-o propoziție modală, substituită într-o etapă intermediară printr-un complement de mod comparativ, devenit un dublant al subiectului prim prin omiterea lui *ca*, adverb de mod.

5. Teza monosubordonării sintactice, aici a monosubordonării predicatului printr-un singur relatem față de un singur subiect, nu față de un subiect „dublu”, solicită prezența în frază a unei duble realizări predicative.

² Despre varietatea fenomenalizărilor comparației la nivelul expresiei, vezi G. G. Neamțu (2007, p. 416).

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

Neamțu 2007 = G. G. Neamțu, *Teoria și practica analizei gramaticale. Distincții și... distincții*. Ediția a II-a, revăzută, adăugită și îmbunătățită, Editura Paralela 45, Pitești, 2007 (ediția I: Editura Excelsior, Cluj-Napoca, 1999).

Stati 1967 – Sorin Stati, *Teorie și metodă în sintaxă*, Editura Academiei R.S.R., București, 1967.

LES NORMES ORTHOÉPIQUES – AUXILIAIRES SYNTAXIQUES.
À PROPOS DU SUJET REPRIS
(Résumé)

Une analyse du sujet double ou repris ne peut pas se faire sans l'étude de l'intonation et de l'accent d'intensité, de la répétition, de l'ellipse ou de la présupposition de certaines structures grammaticales. L'interprétation du sujet en position seconde comme sujet « repris » supposerait la présence d'un deuxième sujet avec des catégories grammaticales identiques au premier, y compris le genre. Ce fait grammatical ne se rencontre pas dans toutes les circonstances grammaticales; il fonctionne par la suppression d'un prédicat identique exprimé dans deux propositions principales ou par l'élimination d'un prédicat repris dans une proposition circonstancielle de manière, substituée à une étape intermédiaire par un complément de manière comparatif. Par conséquent, la thèse de la mono-subordination syntaxique impose la présence dans la phrase d'une double réalisation prédicative.

Cuvinte-cheie: *subiect reluat, elipsă, relatem, monosubordonare, subînțelegerea predicatului.*

Mots-clés: *sujet repris, ellipse, élément de relation, mono-subordination, présupposition du prédicat.*

Cluj-Napoca, Aleea Băița, 5/10